

2015. tavasz

KRESZTYANKÓ ANNAMÁRIA

Magyar – nyelv- és beszédfejlesztő tanári MA, II. évfolyam

Császármorzsa vagy hozomány? – Avagy a *móring* története

Bevezetés

Jelen írás egy 20. század eleji házassági szerződés vizsgálatával foglalkozik. A házassági szerződés kapcsán több, egymástól részben eltérő kutatási célt tűz ki munkám, mely elsősorban egy műfaj – a házassági szerződés – jogi, jogtörténeti, néprajzi, művelődéstörténeti, nyelvészeti és változástörténeti vizsgálatával, valamint egy, a szerződésben előforduló kifejezés, a *móringol* etimológiai, szemantikai, irodalmi vonatkozásával foglalkozik. Dolgozatom megírásának didaktikai oka és célja is van.

A szerződés családi dokumentum, melyre keletkezése után – a véletlennek köszönhetően – több mint 100 évvel bukkantam nagyszüleim lakóhelyén, Somogyfajszon, egy dunántúli községben. A dokumentum mind nyelvészeti, mind szociológiai-szociográfiai, mind jogi értelemben felhívta figyelmem, hiszen manapság újra divathullám indult el a házasulandók körében, sokan kötnek különböző házassági szerződéseket vagyoni biztonságuk biztosításának érdekében. Vajon ez korábban is így volt? Mennyire számított gyakorinak egy ilyen típusú dokumentum létrehozása? Milyen formai és tartalmi követelményei voltak egy ilyen szerződésnek a 20. század elején egy apró faluban?

Kutatásom során a házassági szerződések formáját, követelményeit, célját vetettem össze 100 év távlatában, majd az 1908-as datálású szerződésben több helyen is előforduló *móringol* kifejezés eredetét, történetét, szemantikai változásait vizsgáltam időbeli és földrajzi vonatkozások mentén. Munkám során hangsúlyt fektettem az irodalmi vonatkozások összegyűjtésére, hiszen irodalmi példákkal is szemléltetni kívánom a *móring*, *móringol* kifejezések előfordulását, ezzel is hangsúlyozva, hogy már általános iskolai irodalmi művek olvasásához is elengedhetetlen bizonyos mértékű nyelvtörténeti ismeret és a szótárhasználati kompetencia folyamatos fejlesztése és támogatása már alsó tagozattól kezdve. Ezt alapvető fontosságúnak tartom, ugyanis már tanítási gyakorlatom során is számos problémát okozott az osztályteremben a nem megfelelő szövegértés és a helytelen forráskutatás a diákok számára.

A vizsgált házassági szerződés betűhív átirata és mai olvasata

A kutatási eredmények bemutatása előtt célszerűnek tartom, hogy ne csak a mellékelt ábrán, hanem írásban is olvasható legyen a szerződés szövege, melynek az eredeti, betűhív átirata a következő:

Házosági Szerződés!

Atyának és Fiúnak es Szentlélek istenek nevében

Mialul irottak istennek rendeléséből és a keresztény

Katolika anyaszentegyház szokása szerint ugy a mos

tani törvények követelése szerint házoságra

leptünk u.mind

Én Fekete János vőlegény szeretett menyasszonyom

nak hozzámvaló hűséges hajlamaért Gelencsér Bozsó

Rozáliának ha isten engem előb kiszolitana az elők

sorából mind öt magtalanul 300. az az három száz koronát moringolok

Én is Gelencsér Bozsó Rozália menyasszony szeretett

vőlegényemnek Fekete Janosnak hozzam valo hűse

ges hajlamaért ha isten engem előb kiszolita

na az élok sorabol mind ött magtalanul

300. az az három száz koronát moringolok és egy katona agyott

Mely eképen kötött szerzodes a felek előtt

felolvastatott helyben hagyták és ala írták

Kelt Somogy Faiszon Február 9 1908

Előtünk mind tanuk

Molnár István

Princz István

Torma Ádám

Sági György

Vőlegény

Fekete János

Printz Péter

vőlegen nevlő apja

Menyasszony

Gelencsér Rozi

Fazekas Kata

édes anya

A mai olvasat pedig a következő (mely a kutatómunka során többszöri átalakítás után nyerte el végső formáját):

Házassági szerződés

Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében Isten rendelése, a keresztény katolikus

Anyaszentegyház szokása és a jelenlegi törvények szerint összeházasodunk.

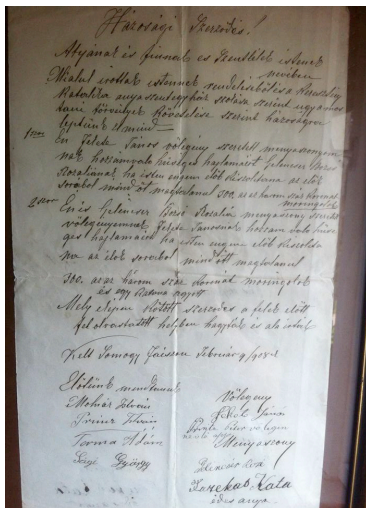
Elsőként én, Fekete János /vőlegény/ szeretett menyasszonyomnak, Gelencsér Bozsó Rozáliának 300, azaz háromszáz koronát hagyok abban az esetben, ha nála előbb meghalok, s ő gyermek nélkül marad. Másodszor én, Gelencsér Bozsó Rozália /menyasszony/ szeretett vőlegényemnek, Fekete Jánosnak 300, azaz háromszáz koronát és egy katonágyat (dunya, párna, vánkös, lepedő, abrosz, szakajtóruha) hagyok, ha nála előbb meghalok, s ő gyermek nélkül marad.

E szerződés a felek jelenlétében elhangzott, azt elfogadták, aláírásukkal hitelesítették.

Somogyfajsz, 1908. február 9.

Tanúk:	Printz Péter
Molnár István	(vőlegény nevelőapja)
Princz István	Gelencsér Rozi
Torma Ádám	(menyasszony)
Sági György	Fazekas Kata
Fekete János	(menyasszony édesanyja)
(vőlegény)	

1. ábra A vizsgált házassági szerződés

Házassági szerződés mint végrendelet

A vizsgált házassági szerződés a jelenleg használatos házassági vagyoni szerződésekkel – melyek az interneten ma már egyszerűen elérhetőek és a felek akaratára és kedvére szerint szabadon alakíthatóak – kevés hasonlóságot mutat. Meghatározó a dokumentum címe, ám

ezen kívül különbségeket látunk a szerződések indíttatása, aláírásának ideje (a házasságkötést megelőzően vagy sem), érvénybe lépésének okai és aláírói tekintetében. A 20. század eleji szerződés vallásos jellegű, a házasságkötést megelőzően jön létre, a házastársak halálával és gyermektelenség esetén, több tanú aláírásával válik törvényessé. Manapság a szerződés célja egyértelmű: a házastársi vagyonközösség és külön vagyon elkülönítésének tisztázása. A 21. században már lehetőségünk nyílik a menyegző előtt és után is házassági szerződést kötni, a dokumentum válás esetén lép érvénybe. Tanúkra nincs szükség, elegendő a házas(ulandó) felek aláírása¹.

Az 1908-ban keletkezett szerződés szerkezetileg egyszerű, átlátható. Markánsan elkülönülnek a tematikus egységek: a cím, a vallásos bevezető, a vőlegény és a menyasszony felajánlása, a keltezés és a résztvevők (vőlegény és annak édesapja, a menyasszony és annak édesanyja, négy férfi tanú) aláírása. Ám felmerül a kérdés: a világos meghatározás (*Házassági Szerződés!*) mennyiben tölti be ténylegesen egy ilyesfajta dokumentum szerepét, hiszen – mint ahogy az az olvasatból is világosan kitűnik – itt nem a házastársak vagyoni autonómiája kerül előtérbe, hanem a másik fél kártalanítása halálozás és gyermektelenség esetén, ami sokkal inkább végrendeletszerűvé változtatja e szerződést. Ehhez kapcsolódóan érdemes megemlíteni Schermann Egyed pannonhalmi tanár 1913-ban megjelent értekezését a házasságról, melyben jogi és erkölcsi szempontból írja le a házasság célját. Mindössze 5 év választja el e könyvet a vizsgált szerződéstől, s alapelveik megegyeznek: a vallásos jelleg természetes, a házasság fő célja pedig egymás kölcsönös támogatása és a gyermeknemzés².

A házassági vagyonjog története a 19. században

A magyar családjog 19. századi történetében már fontos helyet foglal el a házastársi vagyonjog, a női szabadvagyon, a hozomány és a hitbér is. A magyar házassági vagyonjog (mely azoknak a szabályoknak az összessége, amelyek egyfelől és befelé a házastársak egymás közötti, másfelől és kifelé harmadik személlyel szemben fennálló egyes, főleg ez ügyletekért való helytállás vagyoni viszonyait szabályozzák, mind a házasság időtartamára, mind annak megszűnése esetére) a Hármaskönyvre vezethető vissza, amelyet az 1861. évi Ideiglenes Törvénykezési Szabályok tartottak fenn³. A 19. század második felében a házassági vagyonjog kurrens fogalmai közé tartozott a női szabadvagyon, a hitbér és a hozomány. A házastársak vagyoni önállósága egyre fontosabbá vált, és ennek megtestesülését

¹ CSIKY – FILÓ 2003.

² SCHERMANN 1913, 11–15.

³ CSIKY – FILÓ 2003, 45–62.

látták a női szabadvagyonban és abban, hogy a feleség a házasságkötéssel nem veszíti el vagyona kezelésének és rendelkezésének jogát. Házassági vagyoni jogi intézményeink közé tartozott a hozomány, amely a hazai jogban nem volt kötelező, és amely abból a vagyonból, vagyontárgyból állott, amelyet a nő, vagy reá tekintettel más a házasság terheinek viselése céljából a férj javára lekötött. A 19. században ismeretes volt a hitbér, amely a hitvesi hűség jutalmául járt a nőnek a házasság megszűnése esetén⁴. S ennél a pontnál válik indokolttá a *móring*, *móringol* kifejezések vizsgálata, hiszen ez a kulcsa mind a hozomány, hitbér, mind a végrendeletszerű házassági szerződés magyarázatának.

Házassági szerződés a paraszti világban

Mielőtt azonban hozzáfognék a nyelvészeti adatok bemutatásához és rendszerezéséhez, lássuk, milyen hagyománya van a házassági szerződéseknek a magyar paraszti kultúrában. A paraszti kultúráról esik szó tehát a továbbiakban, hiszen a családi visszaemlékezések során vitathatatlan tényként került elő felmenőim társadalmi pozíciója. A Paládi-Kovács Attila főszerkesztette Magyar néprajz című nagyszabású gyűjteményben kiemelten tárgyalják a házasság mint szerződés témakörét. Eszerint a paraszti szokásjog igazodik az általános magánjogi elvekhez, ám e jogot sosem csak a szubjektum érdekei és akarata irányítja. Azok a törvényi és szokásjogi előírások, melyeket a házasulandóknak be kellett – s be kell ma is – tartaniuk, persze sohasem voltak a felek szabad alkujának tárgyai. A házasság társadalmi elismerése érdekében az egyház, utóbb az állam kötelező érvényű rendszerbe foglalta a szerződés szabályait, formai kellékeit, s szankciókat is rendelt a védelmükre. Az ilyen magánjogi megállapodás legalizálásának előfeltétele tehát a hivatalosan megkövetelt tartalmi és formai előírások feltétlen tudomásulvétele. A paraszti kultúra megkövetelte, hogy a lakodalmi ceremónia költségvállalását, illetve a házassággal létrejövő új család anyagi megalapozását előzetes szerződésekben rendezze a két érintett család. A törvényes házasságnak nem lévén alaki feltétele ez az előzetes vagyoni egyezség, az egyházi és a világi jog nem követelte meg, így formailag nem is szabályozta a szerződéskötéseket. Éppen úgy, mint az általam vizsgált szerződésben, a házasság előtti vagyoni egyezség – kimondva vagy kimondatlanul – az öröklés rendjét: a szülők, illetve valamelyik házaspár halála esetén a gyermektelen (avagy magtalan) új családban lehetséges és kívánatos eseti öröklést volt hivatott tisztázni⁵. Paládi-Kovács hosszasan taglalja, hogy a paraszti gyakorlatban nem volt alaki feltétele a szerződéskötésnek az írásbeliség. Ennek ismeretében különösen feltűnő, hogy

⁴ CSIKY – FILÓ 2003, 45–62.

⁵ PALÁDI-KOVÁCS 2000, 720.

a házasság előtti vagyoni megállapodásoknak igen sok írásos dokumentuma maradt Magyarországon. A házassági szerződést egyfajta megelőlegezett végrendeletként fogták fel, ha egyezségüket írásban rögzítették, de olyan eset is előfordult, amikor egyszerű kézfogással állapodtak meg a házasulandó felek családjai egymással. A megállapodás során arról biztosították egymást a házasulandók, hogy közös vagyonuk majdani felosztásakor csak a közösen elhatározott szándékuk érvényesülhet, így teljesen egymásra voltak utalva a döntéshozatalban, s majdani közös életükben. Ez a funkció nem tette szükségessé a „hozományként” kapott vagyontárgyak és a szülői ígéretek részletezését. A szerződés és/vagy szóbeli megállapodás során arról kellett rendelkezni, hogy milyen pénzbeli kielégítés, milyen vagyontárgyak és milyen özvegyi jogok illetik meg a hátramaradottat. Természetesen arra is figyelmet fordítottak, hogy a házastársak egyikének halála közös gyermekük születése előtt vagy után történik. Ez azért is fontos, mert az özvegy újraházasodhat, avagy gyermekekről kell gondoskodnia, esetleg felnőtt gyermekeitől ellátásra tarthat igényt. A szerződéskötés nem volt kötelező, azonban különösen a vőlegény vagy a menyasszony (illetve mindkettőjük) második házassága és nagy korkülönbség esetén szinte elengedhetetlennek tartották az öröklés rendezését már a házasságkötéskor, de leginkább még azt megelőzően⁶. Az ilyen, házassági szerződéseken belül önálló típust képviseltek az úgynevezett hitbér- vagy *móringmegállapodások*. Paládi-Kovács szerint bár országszerte a legkülönbözőbb házassági szerződéseket – akár szóbeli szerződés volt, akár írásba foglalták – eléggé általánosan *móringadásként*, *móringolásként* emlegették, e szerződéstípus eredetileg nem a végrendeletet megelőlegező, hanem speciális funkciójú magánokiratot jelentett. Tehát a *móring* nem feleltethető meg egyszerű módon a végrendelettel. Ez a speciális funkciójú magánokirat az özvegyen maradó házastárs számára fogalmazott meg vagyoni garanciákat, jellemzően a magtalan, gyermekáldás nélküli házasság esetére, mint ahogy azt az 1908-as datálású dokumentum is alátámasztja. Maga a hitbér – melyet a Magyar néprajz című gyűjtemény a bajor-osztrák eredetű *Morgengabe* ‘reggeli ajándék’ > *móring* középkori jogszokással azonos jelentéssel magyaráz, amit a későbbiekben megkérdőjelezek – a középkori magyar szokásjogban gyökerezik, s a városi jogból és a nemesség szokásjogából is kimutatható. Eredetileg a nő vételárát jelentette, a 18–19. századra azonban már jelentősen átalakult formájában létezett: a férj vagyonát terhelő afféle zálogjogként tartották számon, mely – feltételhez kötve vagy anélkül – a férj halála után vált esedékessé az özvegy javára⁷.

⁶ PALÁDI-KOVÁCS 2000, 722.

⁷ PALÁDI-KOVÁCS 2000, 723.

Tárkány Szücs Ernő kutatásai rámutatnak a dunántúli és az alföldi móríngolás lényeges tartalmi különbségére, s ezeket a különbségeket a nyelvészeti szótárakban feltüntetett adatok segítségével alá is támasztom. Tárkány-Szücs szerint a Dunántúlon az első házasság előtt volt igazán jellemző a *móring* kikötése, s inkább a jegyajándék, a foglalo szerepét szánták neki. Gyakran kölcsönös ígéretet jelentett: a menyasszony általában fele összeget (illetve hozományának egy részét) kötötte le úgynevezett *katra*- vagy *kontramóring*ként, mint amennyit vőlegénye *móring*ként ígért. Arra nyújtott biztosítékot a megözvegyülő asszony számára a *móring*, hogy a házastárs örökségéből kiadott pénzzel vagy vagyontárgyakkal újabb házasságát megalapozhassa, megközelítően olyan értékben, amennyit hozományként a házasságba vitt, mivel szüleitől nem várhatta el újabb kiházását. Tárkány Szücs elemzése arra is rámutat, hogy a jobbágyvagyon egy részének hitbérként való lekötése, mely végrendelkezés érvényű volt, összefügghet a magvaszakadt jobbágycsalád hagyatékának a földesúrra háramlásával⁸. Mivel Dunántúl-szerre eléggé következetesen érvényesítették ezt a földesúri jogot, az ellene való paraszti védekezés eszközének valószínűsíthető e jogszokás. Amiről ugyanis végrendelkezett a jobbágy, az a későbbiekben nem volt kisajátítható. Az Alföldön viszont a jobbágynépesség 18. századi újratelepedése, regenerációja közben – s utána sem – az úgynevezett deficiens jobbágyok hagyatékához való jogukat általában nem akarták – vagy nem tudták – érvényesíteni a földbirtokosok. Nem volt tehát szükség a kisajátítás elleni védekezésnek olyan jogi intézményére, mint a Dunántúlon. Ennek tudható be, hogy az első házasságkötéskor felettébb ritkán, inkább csak idősebb férfiak s özvegyen újra házasságra lépők ígértek menyasszonyuknak *móring*ot – tulajdonképpen házassági ajándékot –, hogy fiatal és jó munkaerőnek számító jövedőbelijüket a vonzóbb konkurencia elől megszerezhessék maguknak⁹. A Dunántúlról származó, igen nagyszámú, többségében a 19. századi szerződésszöveg tanúsága szerint a keletkezés idejétől lényegileg függetlenül a magtalan házasság esetén esedékessé váló özvegyi örökrészben a „házassági ajándék” jelleg és a kölcsönösség a hangsúlyos és folyamatosan jellemző, ezt a vizsgált szerződés is jól mutatja.

Am felmerülhet a kérdés: mi lett e speciális funkciójú magánokiratok sorsa a 20. századba lépve? Az özvegyi öröklést lehetővé tevő *móringmegállapodások* a feudalizmus korának jogrendszeréhez kapcsolódtak, s a 20. századra tényleges jelentőségüket elvesztették, hiszen a törvényes öröklés úgyis biztosította az özvegy haszonvételi jogait. Ennek ellenére a tradíció nem kopott ki egyhamar: ahol eredetileg is része volt a lakodalmi szokáskörnek a *móringolás*,

⁸ PALÁDI-KOVÁCS 2000, 727.

⁹ PALÁDI-KOVÁCS 2000, 727.

a dunántúli és az alföldi szerződéstípusok tartalmi különbsége – némileg módosulva ugyan – évtizedekig tovább hagyományozódott¹⁰. *Móringot* azonban a 20. század elején már csak „gazdahelyeken” írtak, amit azután – így emlékeztek rá az 1940-es években a néprajzi kutatások alkalmával – az első világháború utáni bizonytalan pénzürték tüntetett el véglegesen. Az Alföldön a 20. században éppen úgy, mint a korábbi századból publikált szerződések tanúsága szerint ennek előtte is, idős férfi-hajadon, özvegyember-özvegyasszony házasságkötésekor tartották kívánatosnak, hogy a vőlegény *móringot* ígérjen. Mivel az ilyen házasságokat jelentősen befolyásolta az anyagi érdek, természetesnek tekinthetjük, hogy a *móring* szó hovatovább a „vételár” hangulati-érzelmi többletjelentést is magába sűrítette, bár teljesen itt sem tűnt el az eredeti „vőlegényi ajándék” jelentéstartalom. Az Alföldön egyébként a szó jelentése is, az írásos szerződése tartalma is összetettebb (így bizonytalanabban definiálható), mint a Dunántúlon. Sok helyütt általában az „örökséget” jelentette a *móring*, következésképpen az előzetes vagyoni egyezség írásba foglalása volt a *móringírás*. A jegyzői, lelkészi közreműködéssel írásba foglalt 19. századi házassági szerződések egy részében így vagy nem említik, vagy mellékes kérdésként kezelik a tulajdonképpeni hitbért. Akadnak olyan házassági szerződések is, melyekben a vőnek ment legény magánjogi helyzetének s elvárható örökségének garantálása, máskor a leány házasságon kívül született gyermekének adoptálása volt az igazi téma, ám ezek nem általános megfigyelések¹¹.

A továbbiakban írásom a *móring* kifejezés eredetére, szemantikai sokszínűségére, valamint szépirodalmi vonatkozásaira helyezi a hangsúlyt.

„300, az az három száz koronat moringolok”

Az 1908-as dokumentum olvasata jól mutatja, hogy a házasulandó felek (közel) azonos feltételek, azonos anyagi kártérítés mellett vállalják a házasságra lépést. Mindkét oldalon megjelenik a „300, az az három száz koronat moringolok” kijelentés, amit a mai olvasatban egyszerűen a *hagyok* kifejezéssel helyettesítettem. Ám ez önmagában nem fedi le azt a jelentéshálót, amire a *moring*, *moringol* kifejezés ténylegesen kiterjed, hiszen csupán egyetlen földrajzi, társadalmi és időbeli perspektíva nem elegendő ahhoz, hogy dimenzionális nyelvészeti keretek között tágabb értelmezési hálót kapjunk. Női oldalon egy többletígértet is olvashatunk a pénzösszeg mellett, ugyanis egy *katona agyott* is ígér a menyasszony leendő hitvesének. Ez a „tárgy” egyáltalán nem számított sem a 20., sem a 19. században különleges

¹⁰ PALÁDI-KOVÁCS 2000, 728.

¹¹ PALÁDI-KOVÁCS 2000, 726.

hitbérnek, ugyanis nem egyetlen tárgyról, hanem egy teljes háztartási készletről, ágyneműről és törölközőről van szó, ahogy arra a Magyar néprajz című gyűjtemény is kitér.

A *móring* szemantikai változásai történeti és földrajzi aspektusból

Az első olyan írásos dokumentum, amelyben fellelhető a *móring* kifejezés 1646-ból származik, ez pedig a következő: „*Nadani Sofianak valami bizonyos assecuratiobol moringolása végeth adnom*”, s ebben az esetben a ‘jegyajándék, jegyruha’ jelentést azonosíthatjuk¹². A magyar nyelv nagyszótára cédulaanyagában az első forrás 1786-ból való: „*Ezen pénzt némellyek Moringnak, némellyek Menyasszonyi ajándéknak nevezik*”, a cédulázó személyes megjegyzése szerint tehát *móring* ‘az asszonyért járó ajándék’, melyre A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárában egy egyszerűnek tűnő eredet-fejtegetést találunk. Kérdés nélkül bajor-osztrák eredetűnek tekintik e kifejezést – mint ahogy ez a Magyar néprajz ide kapcsolódó részei kapcsán is elmondható –, a jelentés szempontjából a német *Morgengabe* ‘nászajándék, hozomány’ összehasonlítást vetik fel. Ennek jelentése egybeesik a cédulaanyagon talált első megjelenés jelentésével, miszerint reggeli adományról van szó, hiszen a nászajándék a ‘férj ajándéka feleségének a nászéjszakát követő reggelen <előzetes megállapodás alapján>’¹³. Ám már ebben az esetben is megjelenik egy tisztázatlannak ítélt mozzanat, miszerint a magyar *móring* megfelelő jelentéskörben a németben csak a *Morgengabe* összetételben mutatható ki. A Magyar értelmező kéziszótár német eredetet említ, a *móring* kifejezést ‘jegyajándék, hozomány’ értelemben magyarázza¹⁴.

Az Új magyar tájszótár egyértelműen nyelvjárási szóként definiálja a *móring* kifejezést, s attól függően, hogy mely területeken fordul elő, markáns különbségeket tesz a jelentések kapcsán. A Somogyfajshoz legközelebb eső településeken talált feljegyzések alapján is láthatjuk, hogy még egy régió belül is mennyire változatos lehet egy kifejezés jelentése. Lengyeltóti adatok szerint a *móring* ‘az a pénzösszeg, ritkábban egyéb ajándék, amelyet a vőlegény eljegyzéskor a menyasszonynak ad’, Segesden a ‘menyasszony kelengyéje’, nagykanizsai adat alapján ‘pénz’, Nagyszakácsiban ‘házassági ajándék’, Magyaregresen ‘biztosíték’ jelentésben ismeretes. Szennai és zalakárosi adatok állnak legközelebb a somogyfajszai szerződéshez, hiszen Szennában a *móring* ‘az a pénzösszeg, illetve vagyონrész, amelyet a férj halálakor a feleség örököl’, míg Zalakaroson ‘az a pénzösszeg, ingó vagy ingatlan vagyón, amelynek a másik fél által való örökléséről a házasulandók egymást

¹² BENKŐ 1967–1976, 957–958.

¹³ BENKŐ 1967–1976, 957–958.

¹⁴ PUSZTAI 2003, 942.

szerződéssel biztosítják’. A többi Dunántúlra vonatkozó adat szerint a *móring* a ‘menyasszony hozománya’, vagy ‘az eljegyzéskor esedékes pénzösszegnek egy része, amelyet a vőlegény foglalként már a leánykéréskor átad a menyasszonynak’, Felsőőr környékén ‘lánykéréskor a házasság anyagi feltételeivel, a majdani házastársak öröklésével kapcsán létrejött megállapodás, szerződés a vőlegény és a menyasszony családja között’, Komáromban pedig egyszerűen ‘házassági szerződés’. A Dunántúlról jóval több fennmaradt adatot tár elénk az Új magyar tájszótár, de néhány tiszántúli feljegyzéssel is találkozhatunk a szótárban. Eszerint *móring* az örökség, de az a vagyonrész is lehet, amelyet a családos özvegyember új házasságának megkötése előtt halála esetére leendő feleségének szerződéssel biztosít, ennek okaira pedig a Magyar néprajzban leírtak alapján már fény derült. *Móring* Hódmezővásárhely környékén az ‘özvegy öröklést helyettesítő évjáradéka’, Tiszacsege és Fülöpszállás környékén pedig a ‘másodszor férjhez menő özvegyasszony hozománya’¹⁵. Jól látható, hogy a tiszántúli nyelvterületeken leginkább az özvegyesség és az újraházasodás köré csoportosul a *móring* megjelenése, míg ez a dunántúli területeken teljes mértékben hiányzik. Ennek véleményem szerint – a már említett feudalizmusban gyökerező okok mellett – vallási okai lehetnek, hiszen a többségében katolikus országrészben ritkábban fordult elő újraházasodás. A szótár a *móring* kapcsán a *móringálás* kifejezést is vizsgálja, ezt a házassági szerződés megkötéseként definiálja¹⁶.

A szerződés szempontjából legfontosabb kérdésekre a Magyar néprajzi lexikon anyaga szolgál. A *móring* kifejezést szemantikai síkok mentén egyértelműen két csoportra osztja: az eddig tárgyalt hitbérhez és – meglepő módon – egy ételhez kapcsolódóan. A hitbér szinonimájaként említi a *jegybér*, *móring*, *móringbér* szavainkat, melyek közös meghatározása a következő: az a díj, amelyet a férj a házasság megkötése és teljesítése esetére ígér a feleség részére, illetve a leány a maga részére kikötött. A *móring* ebben a fejtegetésben jogilag megfelel az írott *móring* fogalmának, de annak ellenére, hogy szinte az egész magyar nyelvterületen inkább a németes kifejezése ismert, nem azonos a fogalom a német eredetű *Morgengabe*-val, aminek a célja a házasság elhálásának a jutalmazása volt¹⁷. A néprajzi lexikon tehát ellentmond az eddigi etimológiai eredményeknek, s a továbbiakban a jelentéstan alakulásával magyarázza ezt. A lexikon leírása szerint leggyakrabban a dunántúli területen, a Felvidéken fordult elő, ritkábban Erdélyben és az alföldi lakosság körében. Ehhez hozzátartozik, hogy a múlt század végével a szokásra vonatkozó adatok gyérülnek. A

¹⁵ B. LŐRINCZY 1979–2010, 1302.

¹⁶ B. LŐRINCZY 1979–2010, 1302.

¹⁷ ORTUTAY 1980, 213–216.

móringot a házasság megkötése előtt általában írásban, sokszor házassági szerződés formájában kötötték ki, jó példa erre a kutatásban vizsgált dokumentum is. A megállapodást a menyasszony és a vőlegény, valamint 2–4 tanú írta alá és azt a jegyzőnél vagy református községekben az anyakönyvi iratokat kezelő lelkésznel helyezték letétbe. A megállapodás körülményei és feltételei a helyi szokás szerint változtak. Sok helyen, például az Alföld déli részén, csak második házasság esetén kötöttek ki *móringot*, más helyen a kölcsönösség uralkodott, tehát a vőlegény javára is szólhatott, ezt *viszontmóringnak* nevezzük. Az általam vizsgált szerződés dunántúli területről való, s a néprajzi lexikon fogalomrendszere alapján *viszontmóringot* is tartalmaz. Ám további megfelelések is mutatkoznak a lexikon fejtegetése és a vizsgált dokumentum között, ilyen az is, hogy esedékességének feltétele rendszerint az volt, hogy a házasság gyermektelen legyen, és a férj vagy a feleség halálával érjen véget. Összege szokástól és a vagyoni viszonyoktól függött, a férj javára szóló *móring* általában fele volt annak, amit ő ajánlott fel. Nem változtatott a szokás lényegén az sem, ha nem a vőlegény, hanem szülei, esetleg rokonai vállalták a kötelezettség teljesítését. Sok helyen nemcsak pénzben állapították meg, hanem ingóságban vagy esetleg ingatlanban is. A lexikon a szócikk végén egyértelmű tényként kezeli, hogy a *móring* nem azonos a hozomány vagy a nászajándék fogalmával, ezt téves fejtegetésnek, megállapításnak tartja. Meg kell jegyezni azt is, hogy A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára is tisztázatlannak ítélt bizonyos lépéseket a nászajándék, hozomány, kelengye és a *móring* azonosítása kapcsán, ám nem magyarázza ezt a későbbiekben.

A hitbéren túl megjelent azonban szemantikai szemszögből egy gasztronómiai értelmezés is, ugyanis a kutatás során nemcsak a Magyar néprajzi lexikonban fordult elő a *móring* mint étel, mint ételként való megjelenése. A lexikon ‘burgonyapép’ jelentésben tárja eléink e kifejezést, mely az étkezések önálló fogását képező, tört burgonyából sokféle változatban készült hétköznapi étel. Elsősorban a burgonyanövényt meghonosításakor készségesebben befogadó Dunántúl, a Felföld és az észak-keleti országrészek parasztkonyháin készítik változatosan. A dél-dunántúli területeken, annak középső vidékein *pempő*, a Kisalföldön és az Észak-Dunántúlon *krumplikása*, az északi országrészben *pép*, a Duna–Tisza köze középső vidékén *krumplikása* és *pempő*, Észak-Biharban *krumplilencse*, a Sajótól keletre, az Észak-Tiszántúlon *zsámiska*, *patyolatzsámiska*, *selyemzsámiska*, illetve *puliszka*, *cinke*, *cinkepuliszka*, *ganca* elnevezések is használatosak a *móring* mellett. Kiszaggatott változatának a Nyugat-Dunántúlon *dődölle*, a Dunántúl dél-keleti részein *gánica*, a Felföldön *ganca*, *bukta*, a Dél-Alföldön *ganca*, a Duna északi partvidékén pedig *ganci* a neve. A lexikon a kiszaggatott változat mellett a hagymás krumplipép különböző elnevezéseit is

felsorakoztatja. A Nyugat-Dunántúlon ez *gánca*, *gánica*, a Dunától északra, a Kelet-Dunántúlon *sterc*, *isterc*, a Duna–Tisza közén *terc*, *derc*, az Észak-Tiszántúlon *duci*, *gyuszi*, *puliszka*, *tokány*, a Sajótól a Bodrogig *zsániska*, a palócoknál *tört krumpli*, *törve krumpli*, Erdélyben *rántott pityóka*, a történeti Bihar vidékén *mór* és *móring*¹⁸. Eszerint a *móring* egyszerű hagymás krumplipép, ám ezt az Új magyar tájszótár kibővíti: Nagyszalonta környékéről paprikás krumpli, tört burgonya sóval és zsírral ízesítve, és császármorzsa, darástészta jelentéssel közli¹⁹. Arra vonatkozó adatot, hogy ezek a jelentések hogyan függhetnek össze a *móring* eddig tárgyalt hitbér, hozomány jelentésével, nem közöl a szakirodalom.

Láthatjuk, hogy ezek a szótárak és lexikonok néhol ellentmondóan, de mégis kifejtik a *móring* etimológiáját, szemantikai jellemzőit, mely tökéletes gyakorlási lehetőséget biztosít a kritikai gondolkodás és a szótárhasználati kompetencia fejlesztéséhez a közoktatásban (is). Ezzel szemben azokban a szótárakban, melyek leggyakrabban jelennek meg az általános iskolák és középiskolák polcain (mint a Pusztai-féle Akadémiai magyar értelmező szótár, az Eöry-féle Értelmező szótár, az Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen) nem találunk adatot a *móring* kapcsán, említést sem tesznek a *móring*ről, ezzel is erősítve a közoktatásban tanulóknak azt az attitűdöt, hogy a nyelvjárási, archaikus szavak nem képezik szókincsünk részét, s inkább a „poros” nyelvtörténethez tartoznak ezek a kifejezések.

A *móringálás*, *móringolás*, *móringlevél* és *móringol*

Az Új magyar tájszótár a szakirodalomban egyedülálló módon nemcsak a *móring*, hanem a többi hozzá kapcsolódó kifejezés jelentését is górcső alá veszi. A *móringálás* nem más, mint ‘a házassági szerződés megkötésének’ aktusa. A tájszótár tömören fogalmaz, arra már nem találunk adatot, hogy csak az írásbeli szerződés megkötése tartozik-e ide vagy a szóbeli megállapodás is. A házassági szerződés Vas megyei adatok alapján *móringolás* néven is ismert lehet, Hercegszántó környékén ‘a második feleség érdekeit szem előtt tartó házassági szerződés’ a pontos jelentése a *móringolás* kifejezésnek. A ‘hozományra vonatkozó házassági szerződés’ *móringlevél*ként is ismert az ország észak-nyugati területein, de (helytelenül) a ‘végrendeletet’ is megemlíti, mint a *móringlevél* szinonimáját. Írásomban néprajzi kutatások eredményeit bemutatva cáfoltam ezen egyezést, ám elképzelhetőnek tartom, hogy bizonyos nyelvjárási területeken előfordulhat e két kifejezés azonosítása.

¹⁸ ORTUTAY 1980, 213–216.

¹⁹ B. LŐRINCZY 1979–2010, 1302.

Az általam vizsgált dokumentumban a *moringolok* kifejezés sarkallt a kutatómunkára, nézzük tehát, milyen jelentésekben ismeretes a tájszótár szerint e szó. A *móringol* elsődleges jelentése szerint az a gesztus, amikor ‘a vőlegény eljegyzéskor a menyasszonynak ajándékképpen előre meghatározott összeget ad’. Azonban egyszerűen ‘a házassági szerződést köt’, vagy az ‘öröklendő vagyonrészt házassági szerződésben meghatároz’ jelentés is gyakori. Az ‘örököl’, ‘örökségül hagy’ az alföldi területeken fordul elő leggyakrabban. Magyarország dél-nyugati részén, Hetés környékén egy eddig nem ismertetett jelentés is előkerült a következő mondat kapcsán: „*A fiatalok a konyhán annyi csókot móringolnak egymásnak, hogy se szeri, se száma*”, tehát egy feljegyzésben a ‘csókot vált’ jelentés is megjelent. *Móringolunk* abban az esetben is, ha ‘férfiként a nőnek és a nő már meglevő gyermekének is házasságkötés nélküli kapcsolat létesítésekor anyagi biztonságot nyújtunk’²⁰. Esetünkben leginkább az öröklendő vagyonrész meghatározása szerződéses formában a helyes meghatározás, s ehhez járul még a halál után bekövetkező érvénybe lépés és a gyermektelenség kritériuma is.

Az Új magyar tájszótáron kívül még a Jókai-kódex magyarázza e kifejezések jelentését az író nyelvhasználatára vonatkoztatva, ezt a következő fejezetben közlöm.

Az irodalmi és a publicisztikai nyelv *hozománya*²¹

A 20. század első felében nemcsak a szépirodalmi regiszterben, hanem az újságírói gyakorlatban is felbukkant a *móring*, néhol mint népies, néhol mint nemesi, úri jelenséggént. Budapesti hírlapok (Budapesti Hírmondó és Budapesti Hírlap) két történetét mutatom be, majd elemzem a *móring* „létfogosultságát” ezen szövegekben.

Az első írás 1901. december 29-én jelent meg:

„*Miss S., dusgazdag szép leány, már K. herceg menyasszonya volt. Miss S.-nek apja besózott hussal szerzett tömérdek milliót Csikágóban, K. hercegnek az ősei trónon ültek valaha Európában. Három évig jártak jegyben. A miss eljött vőlegényével Európába s vőlegénye révén megnyitak előtte a kontinens legcsikorgóbb ajtaju szalonjai is. Ünnepezték és jól mulatott, a herceg, a móringolandó milliók biztos reményében, elköltötte utolsó filléreit. Végre kitűzték az esküvő napját. Néhány héttel a jelzett nap előtt a hercegnek visszaküldte menyasszonya a gyűrűt, – a menyasszony ugyanis mást gondolt, inkább egy ujdonsült amerikai milliomos millióihoz vitte a saját millióit.*”

²⁰ B. LÖRINCZY 1979–2010, 1302–1303.

²¹ Ezen fejezet A magyar nyelv nagyszórájának cédulaanyagát dolgozza fel. Az irodalmi példák a cédulákon szerepelnek a cím és a szerző feltüntetésével, ám minden más hivatkozási jellemzőt elhagyva.

Ebben a szövegrészletben a társadalmi réteg markánsan elüt az eddig bemutatottaktól, de ez is jól bizonyítja, hogy nemcsak a paraszti kultúra sajátja a hitbér, a *móring*. A *móringolando milliók* kifejezés a menyasszonnyal érkező hozományra utalhat. Ebben az esetben a házasulandó felek mindegyike jómódban él, leginkább egymástól féltik vagyonukat, s a menyasszony az utolsó pillanatban meg is gondolja magát, nem kötelezi el életét egy pazarló alak mellett, akinek csak a másik anyagi helyzete számít.

Egy másik folytatásos történet a Budapesti Hírlapban jelent meg 1936. október 16-án:

„ – *Várj egy cseppet!*

Ezt úgy mondta, olyan nyomatékosan, hogy nem mert ellenkezni. Visszafordult s egy magamegadott sóhajjal a banyakemence mellé huzódott. Ott leült a padka szélére.

Kovács úr előbb az időjárásra vetett egy-két szót, majd az öregek nagy örömeire, újra kirakta a szándékát. Mit akar. S végezetül, annak rendje és módja szerint, hitvesül kérte a Julist. Igért a szeretete mellé fűt-fát és azonfelül húsz hold földet is móringul, melyet hajlandónak mutatkozott, ha úgy látják jónak, mindjárt az öregek keze alá adni...

– *De hisz még a Julis... – vetette közbe tágra nyílt szemekkel az öreg asszony – nem szabad!*

Amire Kovács úr azt mondta:

–*Tudom!*

S egy bizakodó mosolygással hozzátette:

– *De az lesz!*

Az öregek boldogan bólogattak. De mondták is:

– *Ugy! Ugy!*

A húsz hold föld ígérete olyan nagy kaput nyitott meg előttük és azon át olyan sokatígérő, szép panorámát láttak, hogy az örömeiket nem tudták eltakarni. Nem volt hozzávaló erejük. Húsz hold... Benne búza, tengeri, árpa. Egyik sarkában veteményes. Abba minden: Kolompér, bab, borsó, lencse, zöldségfélék. Az öreg asszony már rubrikázta is az ágyakat...”

Ebben az esetben a földműves, paraszti világban követhetünk nyomon egy újracházasítást, amikor a vőlegény valójában nem leendő feleségét, hanem annak szüleit akarja megnyerni. A szöveg pontosan kifejezi, hogy a vőlegény ígér a családnak, szavát adja arra, ha a lány a felesége lesz, az ígéretek valóra is válnak. A leendő menyasszony hangját nem is halljuk, az előző történethez képest – amikor a gazdag lány vőlegényt változtat saját akaratából – egy teljesen más szokásrendszer tárul elénk, hiszen nemcsak a menyasszonyok vagyona, hanem a társadalmi ranglétrán betöltött szerepük is jócskán különbözik egymástól. A történet végén olvasható – *Az öreg asszony már rubrikázta is az ágyakat* – mondat többértelmű is lehet. Elsősorban a veteményeskertről való álmodozás juthat eszünkbe, de ne feledkezzünk meg

arról sem, hogy *viszontmóring* gyanánt a női házastárs katonaágyat, azaz lepedőket, paplanokat, párnákat és törölközőket gyakran ajándékozott.

A publicisztikai szövegpéldák után pedig lássuk, milyen formában bukkant fel a 19–20. század fordulóján és a 20. század elején a *móring* a szépirodalomban.

1855-ben jelent meg Vas Gereben *Ne vessünk! Eredeti anomák gyűjteménye a magyar életből* című írása, melyben ez a mondat is olvasható:

„Házasodni akart a cigány, de a móringlevelén sehogysem tudtak megegyezni”.

Ebben az írásban a *móring* az oka annak, hogy egy házasság nem valósul meg, hiszen a hitbér kérdése (feltehetőleg meg nem léte) megakadályozza, hogy a házasságról szóló egyezkedés sikerrel záruljon.

1912-ben Gárdonyi Géza a *Hosszúhajú veszedelem* című munkájában, melyben 12+1 aggregény történetét ismerhetjük meg, ez olvasható:

„a milliós örökség elputtyant, ... de hiszen Zsorzset maga is kincs! S valami móríngja mégis csak lesz talán.”

Míg Vas Gereben alkotásában a házasság ötletét elvetik az anyagi problémák, meg nem egyezés miatt, addig Gárdonyi írásában (a korban még egyáltalán nem kizárólagosan jellemző módon az érzelmek által vezérelve) ez nem jelent akkora problémát.

Gárdonyi Géza *Ida regénye* című munkájában többször is előfordul a *móríngolás*:

„– A móríngot készpénzben adja a leányának? (– kérdezte Csaba a borkereskedőtől)

– Önnek. Akár készpénzben óhajtja, akár értékpapirosban.”

„Erre a borkereskedőre csak annyi tartozik, hogy ... a közjegyző asztalára olvassa le a leányának a móríngját.”

„FÉRHJEZ ADNÁM lányomat becsületes és művelt fiatalemberhez, akinek ... hivatala hacsak kissé is úri, de nem iszákos, nem kártyás és ép, egészséges. A lányom móríngja most 300 ezer korona készpénzben. (Apróhirdetés)”

„vonjuk össze három mondatba (a szerződésünket): 1. Egybekeltünk, s az ön móríngja erre az évre 100 ezer korona. 2. Valójában nem keltünk egybe, tehát csak ideiglenesen rendelkezem az ön pénzével. 3. Egy év múlva leszámolunk, tehát én visszaadom ami a mostani készpénzből marad. (Idának mondja a férje)”

Így jelenik meg, ha a leány nem maga, hanem édesapja és „újdonsült férje” döntései és akarata szerint éli életét, hiszen Ida hangja, vágya, akarata egyik kiemelet részletben sem jelenik meg.

Gárdonyi *Te Berkenye* című írásában ugyancsak megjelenik e kifejezés:

„Orvos lesz, jól fizetik (gondolta Pityó). Majd csak megkeresi a leány móríngját is. Örökölhét is a leány... Megverhetik, kilökhetik, de Júliát nem lükhetik ki a szívéből.”

A szövegrészletben egyértelműen megjelenik a házasság mint érzelmi, nem pedig mint gazdasági érdekek által vezérelt intézmény, ahol az anyagi javak hiánya nem léphet a szerelmesek közös életének útjába.

Gárdonyi Géza *A kürt* című munkájában, mely 1922-ben jelent meg, több alkalommal felhasználta a *móríng* kifejezést.

„ – Az anyák végre is bele szoktak egyezni az ilyesmibe, – mondotta Bende sovány kezét lebocsátva a cigarettával. Ha nem ád móríngot, az se valami nagy baj, dehát...”

„Nyomta a veje markába Palcsóné a két százkoronást:

– Derék ember vagy, – mondta elérzékenyülten, – hogy még csak nem is kérdezted a móríngot.”

„Palcsóné dühösen képedezett, – Hallatlan! Ezért tanítottam, ezért oskoláztattam! Kisasszonyok oskolájába! Neveltem kisasszonynak! Még tán móríngot is kérne az a gyönyörű mákvirág?!

– Az élet drága: a családalapításra fundamentum kell (felelte Zsuzsi).”

A *Ki-ki a párjával* című Gárdonyi Géza alkotás is bővelkedik adatokban:

„Olgának iskolába kell járnia: valami diplomát szereznie, ..., a diploma is móríng.”

„És én persze sirtam, hogy nekem móríngom van, és azzal őt is úri sorba segíthetném.”

Móricz Zsigmond *Sári bíró* 1910-ben megjelenő színművében is olvashatunk egy ide vonatkozó részt:

„Bíróné: Mán még a móríngot is megbeszéltük, amit a fiam házassága esetén adunk.”

Móricz Zsigmond írásában jól látható, hogy írásbeli szerződéskötésről nem esik szó, annál inkább szóbeli biztosításról, ami még a 20. század elején sem számított ritkaságnak. A leendő férj édesanyja, a bíróné kezében van az irányítás, nem a házasulandó félnél.

A tanulmányozott cédulaanyag Vas Gereben, Gárdonyi Géza és Móricz Zsigmond munkáiból sorakoztat fel megfelelő, a szócikkhez valamilyen formában kötődő forrásokat. Vitathatatlan, hogy Gárdonyi munkássága adta a legtöbb ide vonatkozó anyagot, s nála több aspektusból is bemutatásra kerül a *móríng* kifejezés jelentése.

Ezek után következzen az írói szótárakban fellelhető anyagok rendszerezése. A Jókai-szótár a következő kifejezéseket említi meg Jókai irodalmi nyelvhasználatát tekintve: *móríng*, *moring*, *mórínglevél*, *móríngol*, *móríngoltat*, *móríngpénz*. A szótár szerkesztője jelentéseket is társít ezekhez a szavakhoz. A *móríng* ezek alapján Jókainál egyértelműen mint hozomány, jegyajándék jelenik meg. A *mórínglevél* a menyasszony hozományát megállapító írásbeli

egyezség, a *móringol* pedig mint hozományul ad vagy kap jelentésben kerül elénk. A *móringpénz* a hozománynak felel meg, a *móringoltat* szó pedig a jegyajándék-kérés aktusát hivatott kifejezni²². Érdekesség lehet, hogy a Jókai-szótáron kívül más írók, költők szépirodalmi munkásságát feldolgozó szótárban (ilyen a Juhász Gyula-szótár, a Zrínyi-szótár, a Petőfi-szótár, a Balassi-szótár, a Csokonai-szótár és a Radnóti-szótár) nincs adat a *móring*, *móringol* kifejezések egyikére sem. Ez jól mutatja, hogy a 19. század második felét megelőző és a 20. század első felét meghaladó irodalom nem használta (gyakran) ezeket a kifejezéseket.

A magyar kanonizált szépirodalom a 19. század második felében és a 20. század elején fogadta be a *móring*gal kapcsolatos kifejezéseket, mint ahogy azt a fentebb felsorolt művekből is megfigyelhetjük. Gárdonyi Géza írói nyelvezete előszeretettel használta, ami arra utalhat, hogy a magyar kulturális élet ebben az időszakban reflektált leginkább a hitbér kérdéskörére. Meglepő lehet, hogy – míg a nyelvészeti és néprajzi szakirodalom a férfi *móringját* helyezi előtérbe, tárgyalja gyakoribb jelenséggént – A magyar nyelv nagyszótárának cédulaanyaga és a különböző írói szótárak alapján az irodalomban a női oldal válik uralkodóvá. A férjhez menni akaró, eladósorban lévő lányok gondjai jelennek meg: mikor és mennyi *móring* jár egy lánynak, mennyiben használják ki a vőlegénynek jelentkezők, ha a leány vagyonos, hogyan „reklámozza” az édesapa kiházásítandó leánygyermekét? Ezek a problémák mind-mind megjelennek a legkülönbözőbb nézőpontból az irodalomban.

Nyelvjárási és archaikus szavak az iskolában

Mi a teendő, ha a diákok ilyen típusú olvasmányokkal találkozhatnak, és nem világos számukra egyes szavak jelentése? A tökéletes szövegértéshez és a kritikai gondolkodás fejlesztéséhez nem elegendő csupán a szövegkörnyezetből, kontextusból kikövetkeztetett jelentése ezeknek a nyelvjárási és archaikusnak tűnő kifejezéseknek. A megfelelő olvasói és értelmezői attitűd kialakításához már az alsóbb évfolyamokban hangsúlyozni és gyakoroltatni kellene a szótárak használatát, s ezzel a nyelvjárásokhoz fűződő, sokszor elutasító és lenéző magatartást is pozitív irányba lehetne fordítani, nem mellékesen pedig a diákok aktív szókincse is bővülne.

Összegzés

Jelen írás egy kutatási folyamat eddig feltárt eredményeit foglalja össze. A kutatást egy, a véletlennek köszönhetően – pontosabban egy tüzeset kapcsán – előkerült családi

²² LUKÁCSY 1999, 156.

dokumentum, egy házassági szerződés hívta életre. A kutatás elején még biztosan használtam ezt a címet a dokumentum megnevezésére, azonban a kutatómunka során egyre inkább megkérdőjeleződött, hogy mi tekinthető igazán házassági szerződésnek, és mi nem tartozik bele e kategóriába. Munkámban erre is választ próbáltam adni. A kutatás szövegtimológiai vizsgálatként indult a *moringolok* ige kapcsán, ám a szakirodalom feldolgozása közben a szerteágazó, és sok esetben egymásnak ellentmondó megállapítások arra sarkalltak, hogy néprajzi kutatási eredményeket is bevonjak, hiszen a *moringol* kifejezés a (szokás)jog és a 19–20. század fordulóján pislákoló paraszti kultúra témaköreit is magával hozta. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy csak és kizárólag a paraszti kultúrában jelent meg a házassági szerződés vagy a *móringol* ige létjogosultsága, ám a szakirodalom sokkal inkább ezt a szeletét dolgozta fel a 20. század második felét megelőző korokból. Írásomban mindvégig fontosnak tartottam hangsúlyozni, hogy egy dunántúli dokumentumról, nyelvemlékről van szó, hiszen a nyelvészeti és a néprajzi adatok, megállapítások egyértelművé tették, hogy milyen hatalmas különbségek vannak a *móring* esetében attól függően, hogy a Dunántúlon vagy a Tiszántúlon használjuk ezt a kifejezést. Kutatásom során a házassági szerződések formáját, követelményeit, célját is összevettem 100 év távlatában, majd az 1908-as datálású szerződésben több helyen is előforduló *móringol* kifejezés eredetére, történetére, szemantikai változásaira tértem át időbeli és földrajzi vonatkozások mentén. Ezt követően a *móringlevél*, *móringol*, *móringálás*, *móringolás* kifejezések elsődleges jelentéseit is bemutattam. Leendő magyartanárként nagy hangsúlyt fektettem az irodalmi előfordulások, vonatkozások összegyűjtésére, melyeket A magyar nyelv nagyszótárának cédulaanyagából válogathattam ki az Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetében. A 19–20. század fordulóján került be leginkább a kanonizált irodalmi nyelvhasználatba a kutatásban vizsgált kifejezések többsége, ami arra enged következtetni, hogy ebben az időszakban éltek reneszánszukat az ilyen típusú dokumentumok. Véleményem szerint már általános iskolai irodalmi művek olvasásához is elengedhetetlen bizonyos mértékű nyelvtörténeti ismeret, hiszen a diákok nem egyforma szociokulturális közegből, nem egyforma nyelvi háttérrel és nyelvhasználati jellemzőkkel ülnek be az iskolapadba, ám a magyar nyelv és irodalom órákon azonos, egyforma szövegekkel kell megismerkedniük, azonos szövegeket kell megérteniük, befogadniuk, s kritikákat, értelmezéseket megfogalmazniuk, ehhez pedig sokszor szükség van (legalábbis szükség lenne) egy-egy értelmező szótár fellapozásához, így a szótárhasználati kompetencia folyamatos fejlesztése a tanárok egyik legfontosabb feledata kellene, hogy legyen, nemcsak a magyar irodalom, hanem bármely más tanórán, hiszen a szótárhasználati kompetencia a

kulcskompetenciák közé tartozik, és ennek támogatása már alsó tagozatos kortól kezdve alapvető fontossággal kellene, hogy bírjon.

Kitekintés

A kutatás több irányba is folytatható. A vizsgált dokumentum önmagában névtani kutatások folytatására is alkalmas lehetne, mind a vezetéksnevek, mind a keresztsnevek, mind a becenevek megjelenése tekintetében. Első ránézésre is feltűnhet, hogy a menyasszony beceneve (*Bozsó*) megjelenik a szerződésben, ám saját maga az aláírás, a szerződés hitelesítése alkalmával nem ezt a becenevet, hanem keresztsneve becéző alakját használja, így látható, hogy egyetlen személy nem ugyanazzal a névvel szerepel a dokumentumban. A vezetéksnevek vizsgálata is izgalmas kutatási terület, önmagában már a *Gelencsér* családnév *l*-es és *r*-es változata is kutatható lehetne, nem beszélve a házasság után felvett családsnevek történetéről, alakulásáról.

Terveim közt szerepel a 20. század elejéről több ilyen dokumentumot is összegyűjteni Somogy megyéből, Somogyfajsz környékéről, s ezeket összehasonlító elemzéssel vizsgálni. Elsősorban pragmatikai szempontból vizsgálnám e szerződések szövegeit, különös tekintettel a beszédaktusjegyek változatosságára, a beszédaktusigék előfordulására és gyakoriságára, és a többirányú (dialogikus, polilogikus) kommunikáció megjelenésére, gyakoriságára fókuszálva. A hivatalos nyelv történeti pragmatikai szempontú elemzése véleményem szerint egy ilyen összehasonlító vizsgálattal számos megállapításhoz vezetne, figyelembe véve azt is, hogy az ilyen típusú dokumentumoknak nem létezett teljes egészében kötött, meghatározott formai és tartalmi szabályozása. A fizetőeszközök, s azok értékének változásainak bemutatására is alkalmas lehetne egy ilyen típusú dokumentum vizsgálata. A szakirodalom tényként kezeli a visszaemlékezések kapcsán, hogy a pénz elértéktelenedése miatt vált egy idő után (a világháborút követően) feleslegessé a *móringlevelek*, speciális funkciójú magánokiratok készítése. Ennek megfelelő bizonyításának tekintenék egy olyan vizsgálatra, ami időrendben vizsgálja a közel azonos társadalmi pozícióban elhelyezkedő személyek ilyen típusú dokumentációit a 20. század első három évtizedében, így szemléltetni lehetne, hogy milyen mértékben növekedett a hitbér összege a századfordulótól a '30-as évekig.

Végezetül pedig jogi és néprajzi szempontból a házassági szerződések történeti alakulásának bemutatására, árnyalására is alkalmas lehet egy ilyen kutatás elvégzése, ami tudományos indokokkal szolgálna arra, hogy manapság miért lett újra divatos házassági szerződéseket kötni.

Láthatjuk, egyetlen dokumentum is számos nyelvészeti, művelődéstörténeti és jogi, nem utolsósorban pedig oktatásügyi kérdés tisztázására adhat lehetőséget, további kutatási irányvonalak kijelölésével.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom témavezetőmnek, Szentgyörgyi Rudolf tanár úrnak, aki munkám során mindvégig támogatott, és lehetőséget biztosított arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetében több alkalommal is tanulmányozhassam A magyar nyelv nagyszótárának kutatásomhoz szükséges cédulaanyagát. Köszönettel tartozom továbbá Juhász Dezső tanár úrnak, aki felhívta figyelmem a néprajzi kutatások fontosságára és az ehhez kapcsolódó kutatási eredmények összefüggéseire.

Bibliográfia

- BALASSA József 1940. A magyar nyelv szótára I–II. Budapest.
- BENKŐ Loránd főszerk. 1967–1976. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III. Budapest.
- B. LŐRINCZY Éva főszerk. 1979–2010. Új magyar tájszótár I–V. Budapest.
- CZUCZOR Gergely – FOGARASI János 1862–1874. A magyar nyelv szótára I–VI. Pest. [Reprint: Miskolc–Nyíregyháza, 1999–]
- CSIKY Ottó – FILÓ Erika 2003. Magyar családjog. HVG-ORAC Kiadó, Budapest.
- DR. SCHERMANN Egyed 1913. A házasság jogi és erkölcsi szempontból. Budapest.
- JUHÁSZ József – SZŐKE István – O. NAGY Gábor – KOVALOVSKY Miklós szerk. 1972. Magyar értelmező kéziszótár. Budapest.
- LUKÁCSY Sándor főszerk. 1994. Jókai-szótár. Unikornis Kiadó, Budapest.
- ORTUTAY Gyula főszerk. 1980. Magyar néprajzi lexikon. III. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PALÁDI-KOVÁCS Attila főszerk. 2000. Magyar néprajz. VIII. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PUSZTAI Ferenc főszerk. 2003. Magyar értelmező kéziszótár. Budapest.
- SZARVAS Gábor – SIMONYI Zsigmond 1890–1893. Magyar nyelvtörténeti szótár I–III. Budapest.